

הלכה בפרשה

שנה א- גיליון 6

פרשת ויצא - בית אל

"וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בַּיּוֹם הַהוּא בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בֵּית אֱלֹהִים לְרֵאשִׁית שָׁנָה" (כ"ז יט)

האם מותר לומר 'אל'? | האם מותר לומר בית אל? | האם מותר לכתוב בית אל על מעטפות?

בלשון לע"ג ראו פלוני ופלוני, גם הוא לבש עליו לפנים את מעיל היראה וגם הוא קנא קנאת השם צבאות, והלא הוא בעצמו חוטא יותר מפלוני... והנה המלעיג הזה נוכל לומר באמת עבירה גוררת עבירה כי על ידי איסור לשון הרע החמור מאד, נגרר גם כן לאיסור הוצאת שם שמיים לבטלה.

כמו שנפסק ביו"ד סי' רעו סע' ט דצבאות גם כן הוא משבעה שמות שאינן נמחקים ושם צבאות אפילו בלא י"י גם כן שם גמור הוא וראיה משבועות (לה א) במשנה משיבועי עליכם בצבאות ולא קמקשה על זה בגמ' מידי".

אמנם, שאלה זו נתונה במחלוקת אחרונים. שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' שבועות הל' יא): "ולא שבועה לשוא בלבד היא שאסורה אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור ואף

על פי שלא נשבע, שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא, ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה". ונחלקו האחרונים למה כוונתו במילים 'שם מן השמות המיוחדים'.

דעת הגרע"א (שו"ת סי' כה) שכוונת הרמב"ם הייתה לכל השמות שאינם נמחקים. שכתב: "ולישנא דהרמב"ם שם משמות המיוחדים איני מבין דהא לכאורה שם המיוחד לא הוי רק שם הוי' ב"ה לחוד, ואולי הכוונה שמות המיוחדים היינו כנויים מה

1. במסכת שבועות (לה א) למדנו: "אלו הן שמות שאין נמחקין: כגון אל, אלהיך, אלהים, אלהיכם, אהיה אשר אהיה, אלף דלת, ויוד הי, שדי, צבאות - הרי אלו אין נמחקין; אבל הגדול, הגבור, הנורא, האדיר, והחזק, והאמיץ, העזוז, חנון ורחום, ארך אפים, ורב חסד - הרי אלו נמחקין".

וכך נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רעו סע' ט) שיש שבעה שמות שאינם נמחקים. והפירוש הוא ששמות אלו הם שמות קדושים ומעלתם יתירה על פני שאר שמותיו של הקב"ה.

מפשט הסוגיה נראה שיש תלות בין השאלה אם השם הוא קדוש ואינו נמחק לשאלה אם מותר להגותו כרגיל ללא שינוי. שהרי הגמרא שם הביאה את הברייתא הזו על המשנה בה נאמר שאדם משיבוע אחרים בשם ה'. ואם יש חילוק בהגדרת שם שמיים בין אמירתו לכתובתו, אין קושיה מברייתא זו על הדין האמור במשנה (ע"ש).

כך משמע גם מפשטות הפוסקים להלן, שדנו אם מותר לומר בית אל, ואף אחד מהם לא אמר שמותר לומר 'אל', אלא פשוט להם שיש לשנות.

כך למד החפץ חיים (פתיחה עשין מקור החיים סע' יא בהג"ה) שכתב: "ובעסקנו במצוה זו (מ"ע דאת ה' אלקיך תירא) אמרתי להזהיר על המתלוצצין ואומרים

א. אמירת בית אל

שבעה משמותיו של הקב"ה קדושים ואינם נמחקים. אחד מהם הוא 'אל'.

למרות זאת, יעקב אבינו קורא לעיר לוז: 'בית אל'. והפוסקים דנים האם יש קדושה בשם 'בית אל', והאם מותר לקרוא בשם זה ולאומר.

למעשה, דעת הגר"א נבוצאל שליט"א שיש להזהר ולבטא את השם בית אל בכבוד הראוי ובקדושה. אבל לרוב הפוסקים, אין קדושה בשם זה ומותר לאומר כרגיל?

ח. "ויבן שם מזבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַחֲיוֹ". (לה ז)

ט. "וַתָּמַת דְּבָרָה מִיִּנְקַת רַבֶּקָה וַתִּקְבֹּר מִתַּחַת לְבֵית אֵל תַּחַת הָאֵלֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אֵלֹן בְּכַתֵּי". (לה ח)

י. "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵתוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית אֵל". (לה טו)

יא. "וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי עוֹד כְּכַתֵּר הָאָרֶץ לְבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶךְ רַחֵל וַתִּקְשֶׁ בְּלִדְתָּהּ". (לה טז)

יש לדון האם מותר להשתמש בשם זה, בדיבור ובכתיבה. או שמא, מאחר והשם 'אל' הוא שם קדוש, אסור להגותו ולכותבו במקום שעלול להגיע לביזיון (כגון במכתבים שהמעטפה נזרקת לפח וכדומה).

ונראה לומר שאף אם איזה מקום נקרא בשם ה', אין בשם המקום קדושה, שהרי האבות הקדושים לא היו מוציאים שם שמיים לבטלה.

ואף אברהם אבינו ע"ה מצאנו שקרא שם מקום בשם ה': "ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה". אולם לכאורה אפשר לחלק, שהרי אברהם אבינו קרא בשם זה רק פעם אחת להר המוריה ולא יותר, ואילו יעקב קרא למקום בית אל הרבה פעמים, ואף הקב"ה הודה לו בקריאת שם המקום. ועוד זאת שאצל אברהם אבינו ע"ה, היה זה בגדר תפילה, שה' יראה המעשים שנעשו כאן בהר הזה ותעמוד זכותם לדורות לישראל, כמו שכתבו שם המפרשים (רמב"ן, ר' בחיי, אלשיך הקדוש ועוד) ואילו אצל יעקב אבינו ע"ה, לא היה זה רק בגדר תפילה, אלא קרא כך את שם המקום. ממילא בהכרח לומר שיש חילוק בין שם אדנות בו קרא אברהם להר המוריה, לשם אל בו קרא יעקב.

בשו"ת החת"ס בשתי תשובות סובר ששם בית אל, אינו קדוש.

שהם שמותיו של הקדוש ברוך הוא כמ"ש הרמב"ם (רפ"ו מהל' יסודי התורה) שם משמות הקדושים והטהורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא וכו' ושבעה שמות הן וכו' ובה למעט רחום וחנון דאין נקרא בהם הקדוש ברוך הוא אלא שהם מדותיו שהוא רחום וחנון ולגבי שבעה הוא דחייב, דנשבע במי שהוא חנון".

ומאידך, בצפנת פענח על הרמב"ם הנ"ל הסתפק בזה וסובר שאפשר שכוונת הרמב"ם היתה רק לשם הוי"ה ולשם אדנות. וכן הסתפק גם המנחת חינוך (מצוה טו).

ואם כן, פשוט שכל הדיון להלן הוא רק לשיטת הסוברים שאסור לומר 'אל'. אך לסוברים שאין בכך איסור, ודאי מותר לומר 'בית אל'.

2. בפרשתנו קורא יעקב לעיר לוז: בית אל. ובספר בראשית נזכר שם בית אל, אחד עשרה פעמים

[ואלו הן:

א. "וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהָרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיָּבֹן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'". (יב ח)

ב. "וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִגְּבֹל יַעֲד בֵּית אֵל עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אֶהְלֵה בְּתַחֲלָה בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעֵי". (יג ג)

ג. "וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל וְאוֹלָם לֹז שֵׁם הָעִיר לְרֵאשִׁינָה". (כח יט)

ד. "אִנְכִי הֵאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מִשְׁחַתְּ שָׁם מִצְבֵּה אֲשֶׁר נִדְרַתְּ לִי שָׁם נִדֵּר עֲתָה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל אָרֶץ מוֹלְדָתְךָ". (לא ג)

ה. "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֵל וְשָׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַנְּרָאָה אֵלֶיךָ בְּבָרְחוֹךָ מִפְּנֵי עֲשׂוֹ אַחֲיָךְ". (לה א)

ו. "וַנִּקְוָמָה וְנַעֲלֵה בֵּית אֵל וְאֶעֱשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הַעֲנָה אֲתִי בְּיוֹם צָרְתִי וַיְהִי עֲמֹדֵי בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכְּתִי". (לה ג)

ז. "וַיָּבֹא יַעֲקֹב לִזְוָה אֲשֶׁר בְּאָרֶץ כְּנָעַן הוּא בֵּית אֵל הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ". (לה ו)

^א וסוגיה זו ארוכה ורחבה. יש מן הפוסקים שאוסרים, ויש מתירים. ויש אומרים לאידך גיסא, שאסור לומר 'קל' וכדומה מאחר וזהו דרך ביזיון לכנות את ה' באופן זה. עי' בהעמק שאלה (שאלתא נג).

אל. מקדם היו קורין אותו בית אל ועכשיו קורין אותו בית און". כלומר שאחר מעשה עכן שינו את שמה וקראוה בית און לגנאי, וא"כ נשתקע שם בית אל, ואין להקשות מה יעשו כותבי השטרות בבית אל, שלא הייתה עיר שנקראה בשם זה.

ג. מה שכתב החת"ס ששם אל שבמילים בית אל הוא חול, לא ברור. לפי שבמסכת סופרים (פ"ה ה"ב) שנינו "אילו שמות הנחלקין, בית אל, בית און, באר שבע, צפנת פענח, פוטי פרע, בן אוני, ידיד יה, הללו יה, וחרה אף, וחרה אפי, ר' יוסי אומר אין נחלקין. אבל הכל שוין שאין חולקין עמיאל, עמינדב, צוריאל, צורישדי". ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ט) נפסק להלכה כת"ק, ששם בית אל נחלק. ומזה שהוא נחלק הרי ששם אל קדוש. וראייה לזה מהגמ' בפסחים (ק"ז א) "תא שמע דאמר רב ידידיה נחלק לשנים לפיכך ידיד חול יה קודש", הרי שכל שהוא נחלק האחד הוא קודש, ולכן גם בבית אל שנחלק האל הוא קודש.

ולכאורה נראה ליישב חלק מקושיותיו.

א. מה שהקשה שהיכא דאפשר אפשר והיכא דלא לא, אמאי חשיב לא אפשר, והרי יכולים לכתוב בשטר שם העיר בהפסק בין האל"ף ללמ"ד, ויכתבו בית א-ל, ומזה שלא הצריכו לזה, ראייה יש ששם בית אל אינו קדוש.³

ב. מה שכתב ששם העיר נשתקע ומי יימר לן שיש עיר בשם זה. קשה, דהרי בתנ"ך מצאנו הרבה פעמים שם בית אל גם אחרי מעשה עכן, אצל ירבעם, אליהו, עזרא ועוד הרבה בתנ"ך.

וכסברת החת"ס סובר גם הפרמ"ג (או"ח קמג א"א ס"ק ט) שהביא את דברי האליה רבה להלכה.

בשדי חמד (ח"ו קונטרס באר בשדי) הביא שהיה רב אחד שערער עליו, על שקרא ספרו 'שדי חמד', שיש בזה אותיות שיי"ן דל"ית יו"ד. וכתב להשיב

בחלק יו"ד (סי' ער) כתב, "וקצת נ"ל נמי סעד מהא שאין הסופרים מקדשים שם אל שבבית אל, וכתב באליה רבה הטעם מדלא תרגום אונקלוס בית אלהא אלא כתב בית אל א"כ מהא גופא מוכח שיש שייכות להתיבות זה עם זה ואינם נחלקים לגמרי והארכתי בזה במקום אחר". אמנם סיים שם בתשובה שעכ"פ לא ימחוק שם אל שבתבת בית אל, כי עדיף לתלות המילה 'בית' מלמחוק שם אל ח"ו.

אולם בליקוטים (ח"ו בשו"ת, סי' ה) כתב החת"ס, "ופעם אחת נשאלתי מסופר אחד אם צריך לקדש בית אל ואז עדיין לא נדפס הספר בני יונה ואמרתי מסברא דאינו קודש דהרי חז"ל עשו יום טוב מגלת תענית ביום דאתבטלא אדכרתא מן שטר' שהיה רגילין לכתוב שנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון ונמצא דהפורע שטרו משליכו לאשפה ע"כ בטלוהו, וקשה אכתי מה יעשו בשטרות הנכתבים בעיר בית אל שצריך לכתוב שם העיר ומכ"ש גיטי נשים אע"כ אינו קודש מ"מ מוכח דבמ"ש כהן לאל עליון לא נאסר השטר בהנאה רק שחששו שאח"כ ישליכו לאשפה, אבל זולת זה אין חשש והיינו משום שהוא חיבור דברים ונכתב על דרך כבוד ד' והדברים ברורים לפע"ד".

ולפי זה סובר החת"ס שאין קדושה בשם 'בית אל'.

אולם הגאון בעל חשק שלמה זצ"ל כתב לחלוק על דברי החת"ס (שד"ח קונטרס באר בשדי מכתב יב) וזה תורף קושיותיו.

א. ראיית החת"ס מהיו"ט בביטול האזכרות בשטרות ומה יעשו בבית אל, אינה ראייה, לפי שי"ל שהיכא שאפשר אפשר היכא שלא אפשר לא אפשר, וודאי אם היה שטר יוצא וכתוב עליו בית אל היו צריכים לשמור אותו שלא יבוא לידי ביזיון.

ב. בירושלמי (שבת פ"ט ה"א) שנינו "רבי תנחומא בשם רב הונא, העי אשר עם בית און מקדם לבית

³ אמנם, עיין לקמן שם מבואר דאפשר שאין עצה זו מועילה ואע"ג שהאותיות מופרדות בקו עדיין נחשב לשם שמיים ואסור למחוקו, וממילא חשיב לא אפשר.

שצריך לקדשם מספק ויש שצריך לקדשם מן הדין. ודן שם בדברי החת"ס דלעיל, ובסברתו ששם בית אל אינו קדוש לפי שאונקלוס לא תרגמו בית אלהא. וכתב הגר"א גארדאן לדחות דבריו, שאונקלוס לא תרגם בית אלהא, לפי שבית אל הוא שם מקום ובשמות אונקלוס לא שינה ללשון אחרת. שכן מצינו בגלעד של יעקב ולבן, שיעקב קרא לו גלעד וכך תרגם אונקלוס ולבן קרא לו יגר סהדותא וכך תרגם אונקלוס^ה. אלא ששם בית אל אינו קדוש לפי שהוא שם עיר וכמו שכתבנו למעלה. וכתב "וע"כ הטעם שכיון שסוף סוף נקרא שם העיר כן, שוב אין בו קדושה כמו שמות שארי ערים. ואין משגיחים על טעם שקראו שם העיר, מפני ששם נראה אלקים כיון שהוא שם העיר".

הגר"מ קליין זצ"ל, בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קפד), נשאל בדין בית כנסת ששמו 'בית אל' האם מותר לקרותו בשמו או שצריך לכנותו באיזה כינוי. והשיב: "לכאורה היה נראה דהא מצינו שם עיר בית אל והוא ירושלים בפרשת וישלח ויאמר אלקים אל יעקב קום עלה בית אל ובסמוך שם ותקבר מתחת לבית אל ועיין רש"י העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר וכיון דהעיר נקראת כן אפשר דגם בית הכנסת הוא רק שם ואולי נקרא על עיר ירושלים, ועיין שדי חמד מה שהעירו עליו חכמי דורו לבקרו על אשר קרא שם טוב לספרו שדי חמד והוא אותיות שד"י והסכימו עמו חכמי דורו כיון שהוא קראה על שדה אין נפ"מ באותיות כיון דלא נתקדשו לשם השם אין שום איסור ופקפוק. ובאמת אין צריך ראייה לדבר דא"כ אין לדבר סוף ואסור לכתוב אדני הארץ מפני שיש כזה שם וכן לא יכנס אל הבית לא יכתוב תיבת אל מפני שהם אותיות השם ב"ה וע"כ צריך לומר

שאין בזה כל חשש, והסיבה המרכזית היא שכל שלא התכוין לשם קודש, אין זה שם קודש.

וכך כתב: "מכל האמור אנו למדין דאף מה שהוא בעלמא שם גמור מכל מקום כל שבמקום שנכתב לא נכתב לכוונת השם הקדוש אלא לכוונת דבר חול אף אם קדשו מותר למוחקו כיון שלא חל עליו שום סרך קדושה, ומזה נבין ונדון לשם שדי חמד שגם במקרא לא הונח לכוונת השם הקדוש אלא על שדות וכן בקריאת שם הספר שבעל השם מבאר כונתו שלא על שם הקדוש היתה כונתו נראה דמותר למוחקו כשאר דבר של חול כמו שאמרו במסכת סופרים הנ"ל כל שמות הדיוטות שאותיותיהן אותיות השם הרי אלו נמחקין".

הרי לנו שאף בשם היישוב בית אל, אין לדעתו חשש ומותר לקוראו בשמו.

ואין לדחות ולומר שבקריאת בית אל הכוונה היא לשם ה' משא"כ בקריאת שדי חמד שכוונתו לשדות, לפי שאף בקריאת בית אל הכוונה היא לשם המקום שקרא לו יעקב אבינו, ואף אם יעקב התכוין בקריאתו למקום לשם שמיים, הרי אנו לא מתכוונים לכך אלא רק לקרוא בשם שנתן יעקב^ז. ועוד זאת שבהמשך מונה הגאון הנ"ל שמות ספרים שיש בשמם שם שמיים ומביאם כראיה לדבריו שאין בזה חשש, ואחד הספרים שמנה הוא הספר 'בית אל'^ח.

ועוד הביא השדי חמד מכתב גדול מהגר"א גארדאן, ראש ישיבת טעלז שבחלק הראשון ממכתבו דן הרבה על שם בית אל. והעלה שמות בית אל שבמקרא מתחלקים לג' מחלקות. יש מהם שאין צריך לקדשם כלל, ויש

^ה ובזה זכיתי לכיון לסברת הגר"א גארדאן ר"י טעלז זצ"ל. המובאת לקמן.

^ז ומצאתי שני ספרים שנקראו בשם זה. הראשון לגאון רבי אריה לייבוש נתנזון (אביו של הגאון בעל שו"ת שואל ומשיב) יצא בשנת תרל"ה. השני לגאון רבי אבהם חמוי יצא בשנת תרל"ח.

^ח פרט למקום אחד שהביא שם בבראשית (טז יד) "על כן קרא לבָּאָרְ לְחַי רְאִי הִנֵּה בֵּין קְדֹשׁ וּבֵין בְּרָד" ותרגם אונקלוס בין רקם ובין חגרא.

העיר ולא על מקור השם ובפרט שיתכן ועיר זו שבימינו היא זאת שהייתה בימי אברהם אבינו".

[הערות מהרב גיורא ברנר שליט"א, ראש בית מדרש 'הלכתא' (ע"י שו"ת בגדי שש ח"א סי' עב):

א. יעויין בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' קעז) שלכאור יש ללמוד מדבריו שרק שם שבמהותו הוא שמו ית' וגם בשעת כתיבתו הייתה כוונה לקדשו, הרי הוא שם קודש, אבל אם חסר אחד התנאים נראה שאינו שם קודש. ממילא בשמות בני אדם (ולכאור ה"ה שמות מקומות) ששמותם כשמו ית' אפי' תהיה כוונה לקדשם אינם קודש (וא"כ היה לנו לכאור להקל בשם בית אל). (ומה שרוב הפוסקים חלקו בזה על התשב"ץ וס"ל שכל שידע שכותב אותיות השם ורק לא נתכוון לקדשו הוי קדוש, וכמו שהביא בשו"ת אבני"ז (יו"ד סי' שסה ס"ק ג), לכאור אינו עניין אלינו שהרי אצלנו כותב שם מקום ולא שמו ית' וא"כ אין כאן לא כתיבה שבמהותו היא שמו ית' וכן לא כוונה לקדש).

ב. בדברי שו"ת חת"ס (ח"ב סי' ער) שכתב למעשה שיש להיזהר שלא למוחקו, אפשר שאף לדברי החת"ס אין נפק"מ לעניינינו, שאפשר שכל מה שכתב שם להחמיר הוא בשם בית א-ל הכתוב בס"ת, אך בסתם שם בית א-ל הנכתב כשם מקום לא נתקדש ומותר למוחקו וכמו שמשמע בתשובת תשב"ץ הנ"ל. ותהילה לא-ל מצאתי שזכיתי לכוון בזה לדברי הגרי"י בלוי זצ"ל שכתב ג"כ בספרו צדקה ומשפט (פט"ז ס"ק פ) לחלק בין שם בית א-ל הנכתב בס"ת לבין שאר מקומות שכתבו בית א-ל.

ג. בצדקה ומשפט שם, אחר שכתב את חילוקו הנ"ל הוסיף "ומ"מ היה כדאי שלא לקרוא מקומות ישוב בשמות כאלה". ואחבה"מ לא זכיתי להבין הערתו זו, וכי אנו קראנו למקום בית א-ל, והלא אבינו יעקב ע"ה קראו כן בראשונה וצ"ע וע"ע בהליכות שלמה (תפלה פכ"ב סע' י').

ד. ע"י בשו"ת אג"מ (יו"ד א סו"ס קע"ב) שנוטה לומר שכל שם שאפשר ע"י ניקוד אחר לשנות כוונתו אין בו קדושה כלל ואפי' אם כוונתו הייתה לשם. וע"י בהליכות שלמה (שם ס"ק 34) דמשמע קצת משם שהגרשז"א זצ"ל היה מחמיר לעצמו בזה ומורה להקל לאחרים. וכן זכורני שזכיתי כמה וכמה פעמים לקבל מכתבי תשובה מהגר"ש דבליצקי שליט"א וגם הוא הקפיד שלא לכתוב על המעטפה 'בית אל' (ובאחת הפעמים הגדיל לעשות וכתב ביתל כמילה אחת ללא 'א' וניקד האותיות). גב.]

דבתר כוונה הן הן הדברים וכמו שכתבתי בספרי שו"ת הנ"ל".

אולם בהמשך חילק בזה בין בתי כנסת של אנ"ש, יהודים צדיקים שודאי בקריאת שם 'בית אל' נתכוונו לכבוד שמיים, משא"כ בבתי הכנסת של הרפורמים (שר"י) שהם מתכוונים לשם ה' בקריאת 'בית אל' היה אולי מקום להחמיר, וגם בזו מצא צד קולא, שאולי אע"פ שהם נתכוונו לכך, עתה כשקורא למקום בשמו, אין כוונתו לזה, אלא להזכיר את שם המקום, אולם למעשה סיים שם שהרוצה להחמיר ולומר בית קל, לא הפסיד.

ב. כתיבת בית אל על גבי מעטפות.
כשהפסיקו לכתוב שם שמיים בשטרות, תקנו חכמים יו"ט. מאחר והשטרות מושלכים לעתים לאשפה ונמצא שם שמיים מוטל בבזיון.
על פי עקרון זה, יש פוסקים שסוברים שאין לכתוב את שם היישוב 'בית אל' על גבי מעטפות, מאחר ובדרך כלל זורקים אותם.
אולם, כאמור לעיל, לדעת הרבה פוסקים השם 'בית אל' אינו קדוש, ומותר לכותבו על גבי מעטפות.
הרוצה להחמיר, יכתוב 'ביתאל' במילה אחת.³

ובישוב 'בית אל', הדברים ידועים ומפורסמים, שכוונת הצדיקים מקימי המקום הייתה לקרוא את המקום ע"ש עירו של יעקב אבינו ע"ה, (לפי הרבה ממצאים באזור היישוב, מקום החלום של יעקב אבינו ע"ה הוא קרוב ליישוב, כמו גם העיר 'בית אל' המוזכרת בנביאים) ואם כן, מותר לקרוא למקום בשמו ואין צריך לשנות ולומר 'בית קל'.

אולם הגר"א נבוצאל שליט"א כתב (קובץ יש"ע ימינו תמוז תשמ"ט גליון 20). להחמיר וז"ל בסוף התשובה, "וא"כ אם קרא יעקב אבינו ע"ה את המקום על שם בית אלקים, זה חשש לאו דאורייתא לקרא אותו על שם משהו אחר, אלא צריך לבטא שמו בקדושה הראויה ולמנוע את מחיקתו וזריקתו לאשפה".

מאיך הראשל"צ הגר"מ אליהו זצוק"ל השיב על דברי הגר"א נבוצאל (שם) והעלה להתיר וכתב בסוף תשובתו, "עיר הנקראת בית אל, בין אם יכתבוהו עם מקף ובין אם יכתבוהו ללא מקף, אין בשם זה שום קדושה. וכוונת הקורא היא לשם

לכתבו שלם שמא היום או מחר יהא מוטל באשפה ורבותי אינם מקפידין והמחמיר תבא עליו ברכה".

וכך פסק הרמ"א להלכה (יו"ד סי' רעו סעי' ג): "ואסור לכתוב שם לכתחלה שלא בספר, דיוכל לבא לידי בזיון, ולכן נזהרין שלא לכתוב שם באיגרת. ויש נזהרין אפילו במלת שלום, שלא לגמור כתיבתו".

אולם י"ל דכל זה הוא רק בשמות שיש בהם קדושה, אבל שמות שאין בהם קדושה אין איסור לכותבם ואף להשליכם.

ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רכ) כתב: "שאלת ממני על מה שנהגו שלא לכתוב שלום מלא בכתבים אם יש לזה סמך. תשובה, יפה הם עושים לפי שהוא שמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ונקרא לו ה' שלום כדאיתא במסכת שבת וכיון שהכתבים אין נזהרין בהם לשומרם אלא משליכין אותם ולפיכך כותבין אותו חסר כדי שלא יהיה שם. וא"ת א"כ גם מלת אמת לא יכתבו שכן הקדוש ברוך הוא נקרא אמת. ולפיכך אני אומר שמה שיש לזהר שלא לכתוב שלום מלא היינו בזמן שאלת שלום דבאותה שעה מתכוין לתת שלום לחבירו מאת בעל השלום כמו שאמר בועז לקוצרים ה' עמכם שזו כוונת הנותן שלום לחבירו אבל אם בא לכתוב בכתב שיש שלום בעולם או בין פלוני לפלוני וכיוצא בזה שזה שהוא ספור דברים ואינו בשעת שאלת שלום אין צריך להזהר וכותב אותו שלום וליכא קפיידא בהכי שהרי אינו מכין לשם ולא חייל עליה קדושה".

הרי שכל שאינו מתכוין לשם ה', לא צריך לכתוב בקצור, או בשינוי, כי אם אין זה שם ה', אע"פ שבאותיות הוא דומה, אין חשש להטלת שם שמיים בביזיון.

3. בעניין כתיבת בית אל ע"ג מעטפות כתב לי הגר"מ מאזוז שליט"א: "כדאי ליזהר לכתוב על המעטפה בית אל-בהפסק בין האל"ף ללמ"ד". לכאורה לאור האמור הדבר אינו פשוט, שהרי אין קדושה בשם בית אל, ולמה לכתוב בהפסק?

ונראה שיש לחלק בין אמירת בית אל או כתיבה בספר או בדפים שלא נזרקים לאשפה, לבין כתיבה ע"ג מעטפות וכד' (שבמעטפות יש חשש שיזרקו לאשפה ויהיו מוטלות בביזיון).

בגמ' ר"ה (יה ב) שנינו "בתלתא בתשרי בטילת אדכרתא מן שטריא שגזרה מלכות יון שמד שלא להזכיר שם שמים על פיהם וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות וכך היו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה וביטלום ואותו היום עשאוהו יו"ט". ופירש רש"י (ד"ה בתלתא): "כך כתוב במגילה לשון ארמי בטילת אדכרתא ביטלו אזכרת שם שמים מן השטרות ובקושי יכלו לבטל שכבר נהגו העם וכששמעו חכמים ובטלום הוכשר הדבר בעיניהם ונחשב להם לנס ועשאוהו יום טוב".

והריטב"א (ד"ה וכששמעו) כתב "מכאן יש להזהר שלא לכתוב שם בשטרי חובות ושבועות וכיוצא בו ואף על גב שאין נוהגין לכתבו אלא בכינוי ושלא בכתב אשורי קרוב הדבר שאף שטרותיהם לא היו בכתב אשורי שלא היו נוהגין לכתבו אלא בכתבי הקודש ואעפ"כ היה קשה בעיניהם מפני כבוד ה' וכיון שכן ראוי לחוש לדבר כל מה שאפשר וכל שטר או שאלת שלום שיש בו שם אסור להטילו לאשפה אבל אם אין בו שם אין בו קפיידא כדמוכח הכא ואם יש בו שלום יש מקפידין מפני שהוא שמו של הקדוש ברוך הוא ולכן נוהגין הרבה שלא

¹ ולאור המובא בסוף הסעיף הקודם, אפשר שהגר"מ מאזוז סובר כדעת הגר"א ונבצאל ואוסר מדינא לקרוא בית אל, וממילא כל הדין דלקמן לא שייך לשיטתם, אלא הדין יהיה אף לשיטת המקלים לומר ולכתוב בית אל ללא הפסק.

הערת הרב גיורא בתר שליט"א: עי' לעיל שהבאתי שגם הגר"ש דבליצקי שליט"א במכתביו אלי החמיר בזה. גב.

לפי זה י"ל שבבית אל אפילו חסידות אין בזה, אולם אפשר לדחות דאף בשם בית אל הכוונה היא שיהיה נכלל בו שם ה' ואם כן יש לשנות. אולם בהמשך דבריו כתב: "וגם בזה אנו רואין דדוקא בשם אדם שנכלל בו שם יו"ד ה"א וא"ו וכו', אז משנים בכתיבה וחתימה, כמו יהודא, יחזקי, אלי, גדלי וכיוצ"ב משום דשם הוי"ה הוא שם העצם, משא"כ שם מיכאל, יחזקאל, וכדומה כותבין מלא וכך אליעזר שלום שלמה ואע"ג דשם אל הוא ג"כ שם העצם ואינו נמחק, מ"מ כיון שיש לו ביאור ופירוש דהיינו בעל הכח והיכולת, כמו לאל ידי, אלי הארץ, וכיון שנכתב ונכלל בשם אדם אמרין בו רק הביאור בי שהכח בידו".

וממילא אף בשם בית אל י"ל כן ואין צורך להפריד בין האותיות אל"ף ולמ"ד.

אולם אפשר לחלק ולומר שבשם בית אל מאחר והוא נחלק לשתי תיבות ראוי להחמיר.

אלא שיש להעיר שבש"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' סב) הביא משו"ת אבני נזר (או"ח סי' שסה). שכתב שאף בהפסק קו בין האותיות לא יצא מכלל שם להתיר ע"י מחיקה, ולכן גם בנידון דידן לשיטתו לא מועיל להפריד בקו, ולפ"ז כיון שבכל מקרה אין איסור לכתוב כרגיל שהרי אין זה שם קודש, אפשר לכתוב בית אל גם ע"ג מעטפות וכדומה.

[הרה"ג צבי הירש ויז'ניצר שליט"א, רב חסידי ויז'ניץ אשדוד, מרבני בד"ץ קהילות, כתב לי: "ולענ"ד הייתי מחמיר לכתוב כל פעם שם העיר בתיבה אחת ביתאל".

והגר"ש דבליצקי שליט"א כתב לראש בית המדרש הרב גיורא ברנר: בִּיתָל].

כך פסק המשנה הלכות (ה"ג סי' ט) שכל שאינו מתכוין לשם מותר לכתוב ללא קיצור ושינוי, וכגון לחתום בשם שלום, שמותר. וכן לכתוב אדני, בחיריק תחת הנו"ן שכוונתו האדון שלי, וכן שדי שכוונתו השדה שלי וכד', בכל אלו אין שום איסור.

ואם כן, אם האמת כפי שכתבנו למעלה שאין קדושה בשם בית אל, הרי שמותר לכתוב ואין חשש לביזיון, מאחר ואין זה שם קדוש.

וכתב המשנה הלכות בסוף תשובתו: "וא"כ נלפענ"ד דאין שום איסור לכתוב כל השם במכתב וכדומה למי ששמו שלום וכ"ש מיכאל או שאר שם שדומה לשם השם וכן מצאתי מפורש בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' קעז) לענין צורישידי ועמנואל ואליהו וכיוצא בהן וכן עמיאל עמישידי צוריאלי צורישידי ועוד עיין שם מה שהאריך בזה הרבה וא"כ עלתה הא הלכתא כדעת הט"ז והרדב"ז והתשב"ץ והרא"ש להתירא וצ"ע לאחרונים ז"ל שלא הרגישו בדברי הרדב"ז ז"ל".

אולם למעשה מצינו שגדולי עולם נזהרו בזה אפילו בשמם ואף שאין חשש לשם שמיים.

בשדי חמד (קונטרס באר בשדי מכתב ח) כתב הגרא"י ארלאזראב: "ובאמת אנו רואין דרוב העולם נזהרין וכותבין יהודא באל"ף וכן כת"ר חותם חזקיא באלף, ובשם אליהו חותמין אליאו או אלי ברשימה". אולם סיים שם, "דאפילו לחומרא וסלסול בעלמא אין נזהרין אלא בשם אדם, כיון דעכ"פ נקרא כן כשיהיה נכלל בו שם הוי"ה ברוך הוא".

¹ הערת הרב גיורא ברנר שליט"א: וכן משמע להתיר בזה בהליכות שלמה הנ"ל (פכ"ב סוף סע' י) ועי' לעיל שהבאנו מדבריו (שם ס"ק 34) שלעצמו היה הגרשז"א זצ"ל מחמיר בזה. גב.

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת
מרת זוהרה בת רחמה אזולאי ז"ל
נלב"ע כב כסלו תשמ"ח
תנצב"ה

כתיבה: הרב ינון קליין | ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"נ) / הרשמה לרשימת התפוצה
צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com יעקב יונגרייס - 054-9023288

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים גבעת אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים